

Sygn. akt I UK 272/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 czerwca 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska (przewodniczący)

SSN Zbigniew Hajn

SSN Krzysztof Staryk (sprawozdawca)

Protokolant Anna Pęsko

w sprawie z odwołania W. S. i J. S.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
o podleganie ubezpieczeniom społecznym,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw
Publicznych w dniu 21 czerwca 2016 r.,
skargi kasacyjnej W. S.
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 11 lutego 2015 r.,

I oddała skargę kasacyjną,

**II zasądza od W. S. na rzecz Zakładu Ubezpieczeń
Społecznych kwotę 120 (sto dwadzieścia) zł tytułem zwrotu
kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 11 lutego 2015 r., Sąd Apelacyjny – w sprawie z odwołań W. S. i J. S. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych o podleganie ubezpieczeniom społecznym – oddalił apelację odwołujących się od wyroku Sądu Okręgowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Ł. z dnia 7 marca 2014 r., oddalającego odwołania W. S. i J. S. od decyzji organu rentowego z dnia 8 maja 2013 r., którą Zakład Ubezpieczeń Społecznych stwierdził, że J. S. nie podlega od dnia 18 czerwca 2010 r. do dnia 11 grudnia 2012 r. ubezpieczeniom społecznym z tytułu zatrudnienia u płatnika składek S. - W. S. z siedzibą w Ł., uznając jednocześnie, że w tym okresie J. S. podlega obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym z tytułu współpracy z osobą prowadzącą pozarolniczą działalność gospodarczą W. S.. Organ rentowy określił także podstawę wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe oraz wypadkowe J. S. z tytułu współpracy z osobą prowadzącą pozarolniczą działalność gospodarczą.

Sąd ustalił, że W. S. prowadził pozarolniczą działalność gospodarczą od 24 maja 1993 r. Głównym przedmiotem jego działalności było zarządzanie interesami koncernu N. na terenie Polski, zajmującego się produkcją urządzeń na wyposażenie stacji uzdatniania wody. J. S., podjęła zatrudnienie w firmie W. S. - S. w dniu 1 września 2003 r. na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony, na stanowisku pracownika biurowego, w pełnym wymiarze czasu pracy. Do jej obowiązków należała obsługa korespondencji przychodzącej i wychodzącej, obsługa klientów, odbieranie telefonów, przepisywanie przygotowanych pism oraz redagowanych notatek ze spotkań, rozsyłanie materiałów promocyjnych, gromadzenie dokumentacji księgowej i kadrowej, przekazywanie jej do biura rachunkowego oraz wykonywanie innych czynności związanych z zajmowanym stanowiskiem. Ponadto do obowiązków J. S. należało organizowanie spotkań właściciela firmy, rezerwacja biletów hoteli, a także działania marketingowe i promocyjne, w tym organizowanie konferencji, udział w targach. W dniu 18 czerwca 2010 r. odwołujący się zawarli związek małżeński. Małżonkowie mieszkają razem, prowadzą wspólne gospodarstwo domowe, nie mają ustanowionej rozdzielności majątkowej, separacji ani rozvodu. Po zawarciu małżeństwa nie zmodyfikowali postanowień umowy o pracę.

Kwestią sporną w sprawie było to, z jakiego tytułu J. S. podlegała w spornym okresie obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym: z tytułu zatrudnienia, czy z tytułu współpracy z osobą prowadzącą pozarolniczą działalność gospodarczą. Sąd powołał się na regulacje określone w art. 6 ust. 1 pkt 5, art. 12 ust. 1 i art. 13 ust. 5 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2013 r., poz. 1442 ze zm.; dalej jako: „ustawa systemowa”) i stwierdził, że osoba współpracująca z przedsiębiorcą prowadzącym pozarolniczą działalność gospodarczą podlega obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowym i wypadkowemu od dnia rozpoczęcia współpracy przy prowadzeniu działalności do dnia zakończenia tej współpracy. Na podstawie art. 8 ust. 11 ustawy systemowej za osobę współpracującą z osobą prowadzącą pozarolniczą działalność uważa się m.in. małżonka, jeżeli pozostaje z nim we wspólnym gospodarstwie domowym i współpracuje przy prowadzeniu tej działalności; nie dotyczy to tylko osób, z którymi została zawarta umowa o pracę w celu przygotowania zawodowego. Z treści tego przepisu wynika, że współpraca przy prowadzeniu działalności jest najszerzej rozumianą podstawą „zatrudnienia”, obejmującą swym zakresem wykonywanie pracy na podstawie umowy o pracę, na podstawie umów cywilnoprawnych, a także wszelką pomoc członkowi rodziny w prowadzeniu działalności gospodarczej lub świadczeniu usług bez podstawy prawnej. O statusie osoby współpracującej w rozumieniu art. 8 ust. 11 ustawy systemowej decydują trzy przesłanki: bycie w kręgu osób bliskich enumeratywnie wymienionych, pozostawanie członka rodziny we wspólnym gospodarstwie domowym, „współpraca” przy prowadzeniu działalności pozarolniczej. Jednocześnie przepis art. 8 ust. 2 ustawy systemowej stanowi, że jeśli pracownik spełnia kryteria określone dla osób współpracujących, o których mowa w ust. 11, to dla celów ubezpieczeniowych traktowany jest jako osoba współpracująca. Sąd uznał, że zawarcie umowy o pracę nie powoduje jej nieważności, umowa taka obowiązuje strony z konsekwencjami w zakresie prawa pracy, jednak w świetle przepisów prawa ubezpieczeń społecznych strona takiej umowy określona jako pracownik ma status osoby współpracującej, niezależnie od podstawy zatrudnienia. Sąd podkreślił, że fikcja prawna określona w art. 8 ust. 2 ustawy systemowej ma zastosowanie do osoby, która spełnia wszystkie kryteria określone w art. 8 ust. 11 tej ustawy – współpraca pomiędzy małżonkami może być

realizowana w ramach umowy o pracę, z tego tytułu nie powstaje jednak obowiązek ubezpieczenia emerytalnego i rentowych na podstawie art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy systemowej, a w konsekwencji ubezpieczenia wypadkowego, jeżeli małżonkowie pozostają we wspólnym gospodarstwie domowym, a wykonywanie pracy przez małżonka ma charakter współpracy przy prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej.

Sąd stwierdził, że J. S. przez zawarcie małżeństwa z W. S. znalazła się w kręgu osób wskazanych w art. 8 ust. 11 ustawy systemowej. Zawarcie małżeństwa, przy spełnieniu pozostałych przesłanek określonych w art. 8 ust. 11 ustawy systemowej, kreuje obowiązek ubezpieczeń społecznych z tytułu współpracy z osobą prowadzącą pozarolniczą działalność gospodarczą. Kolejną przesłanką, wynikającą z art. 8 ust. 11 ustawy systemowej, jest pozostawanie członka rodziny we wspólnym gospodarstwie domowym z osobą prowadzącą pozarolniczą działalność gospodarczą. Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych nie definiuje pojęcia prowadzenia wspólnego gospodarstwa domowego. Cechami charakterystycznymi dla prowadzenia wspólnego gospodarstwa domowego, posiadające walor stałości, są udział i wzajemna współpraca w załatwianiu codziennych spraw związanych z prowadzeniem domu. Oceniając tę przesłankę Sąd stwierdził, że odwołujący się: płatnik i ubezpieczona, reprezentowani przez profesjonalnego pełnomocnika, nie podnosili braku spełnienia przesłanki pozostawania we wspólnym gospodarstwie domowym. Trzecim warunkiem określonym w art. 8 ust. 11 ustawy systemowej jest „współpraca” przy prowadzeniu działalności. Sąd przyjął, że za współpracę przy prowadzeniu działalności gospodarczej, powodującą obowiązek ubezpieczeń emerytalnego i rentowych, uznać należy taką pomoc udzieloną przedsiębiorcy przez jego małżonka, która ma charakter stały i bez której stanowiące majątek wspólny dochody z tej działalności nie osiągałyby takiego pułapu, jaki zapewnia ich współdziałanie w tym przedsięwzięciu. Okazjonalna pomoc małżonka pozostającego we wspólnym gospodarstwie domowym, jaką świadczy on osobie prowadzącej działalność gospodarczą, nie wypełnia pojęcia „współpracy” w rozumieniu art. 8 ust. 11, jest to bowiem normalna realizacja obowiązków uregulowanych w art. 23 i 27 k.r.io. Ponadto, skoro ustawa wiąże przymus ubezpieczenia z uzyskiwaniem dochodów i

chroni swym zakresem osoby utrzymujące się z własnej pracy, to właściwe jest uznanie, że współpracą przy prowadzeniu działalności jest takie współdziałanie małżonka, które generuje stałe dochody z tej działalności - wyższe, niż gdyby działalność tę małżonek prowadził samodzielnie. Istotny jest również ciężar gatunkowy działań współmałżonka, które nie powinny mieć charakteru wtórnego, lecz pozostawać w bezpośrednim związku z przedmiotem działalności i charakteryzować się stabilnością, zorganizowaniem, znaczącym czasem oraz częstotliwością podejmowanych prac. W tym kontekście Sąd uznał, że obowiązki J. S. w firmie męża cechowały się stałością, zorganizowaniem, codzienną częstotliwością, pewną samodzielnością, praca miała wartość ekonomiczną i przyczyniała się do osiągania dochodów przez przedsiębiorcę. Wynagrodzenie przyznane ubezpieczonej wpływało do majątku wspólnego małżonków, a więc stan majątkowy przedsiębiorcy byłby niższy w przypadku zatrudnienia pracownika „z zewnątrz”, co wpływa na ocenę pracy ubezpieczonej, jako współdziałania w celu przysporzenia dochodu z działalności gospodarczej. Sąd Apelacyjny uznał, że J. S. od zawarcia małżeństwa współpracowała ze swoim mężem przy prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej w rozumieniu art. 8 ust. 11 ustawy systemowej, a to na gruncie prawa ubezpieczeń społecznych powoduje konwersję umowy o pracę w stosunek współpracy z osobą prowadzącą pozarolniczą działalność gospodarczą.

Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego w całości zaskarżył skargą kasacyjną odwołujący się W. S. Skargę oparto na podstawach kasacyjnych określonych w art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) zarzucono błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 8 ust. 11 w związku z art. 8 ust. 2 ustawy systemowej przez nieuzasadnione przyjęcie, że ubezpieczona J. S. może być uznana za osobę współpracującą z płatnikiem składek przy prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej na tej tylko podstawie, że strony w trakcie trwania stosunku pracy łączącego ubezpieczoną z płatnikiem zawarły związek małżeński oraz zamieszkują wspólnie, podczas gdy przesłanki wskazane w wymienionym przepisie powinny nastąpić łącznie, aby możliwe było ustalenie takiego tytułu do ubezpieczeń społecznych.

W ramach podstawy procesowej (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) zarzucono naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 k.p.c. oraz art. 382 k.p.c. przez przyjęcie przez Sąd drugiej instancji za własne ustaleń poczynionych przez Sąd pierwszej instancji, wynikających z podniesionych w toku postępowania twierdzeń organu rentowego zawartych w składanych pismach procesowych oraz decyzji zaskarżonej odwołaniem oraz dokonanie dowolnej oceny zgromadzonego przed Sądem pierwszej instancji materiału dowodowego, zaniechanie wszechstronnej analizy wszystkich okoliczności faktycznych sprawy, co w konsekwencji spowodowało powstanie sprzeczności ustaleń Sądu z treścią zgromadzonego materiału dowodowego.

Skarżący wniósł o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu oraz o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego oraz kosztów procesu za drugą instancję; ewentualnie - o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy przez ustalenie, że ubezpieczona J. S. podlega ubezpieczeniom społecznym od dnia 18 czerwca 2010 r. z tytułu zatrudnienia w przedsiębiorstwie płatnika jako pracownik, a nie z tytułu współpracy z płatnikiem – osobą prowadzącą pozarolniczą działalność gospodarczą.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej oraz o zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie należy stwierdzić, że kontekst jurydyczny i subsumcyjny kwestii konwersji z dniem zawarcia małżeństwa ubezpieczenia społecznego pracownika na ubezpieczenie społeczne osoby współpracującej przy pozarolniczej działalności, objętej skargą kasacyjną, jest szerszy niż ujęty w zarzutach kasacyjnych.

Stosownie jednak do art. 398¹³ § 1 i 2 k.p.c., Sąd Najwyższy rozpoznaje sprawę w granicach skargi kasacyjnej i jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia, jeżeli skarga nie zawiera zarzutu naruszenia przepisów postępowania lub gdy zarzut taki okaże się

niezasadny. W myśl art. 398³ § 3 k.p.c. podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów. Sąd Najwyższy nie jest bowiem uprawniony do badania prawidłowości ustaleń faktycznych, ani też do oceny dowodów, dokonanych przez sąd drugiej instancji. Sąd Najwyższy, jako „sąd prawa”, rozpoznając nadzwyczajny środek zaskarżenia w postaci skargi kasacyjnej, jest związany ustalonym stanem faktycznym sprawy (art. 398¹³ § 2 k.p.c.). Sąd Najwyższy, jako sąd kasacyjny nie zajmuje się oceną materiału dowodowego, nie ma również kompetencji do dokonywania kontroli prawidłowości oceny dowodów dokonanej przez sąd drugiej instancji według kryteriów opisanych w art. 233 § 1 k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lipca 2013 r., II UK 403/12, Lex nr 1350309). Zarzut naruszenia art. 382 k.p.c. może wypełniać podstawę kasacyjną przewidzianą w art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. tylko w wypadku pominięcia przez sąd drugiej instancji części zebranego w sprawie materiału, w związku z czym strona powołująca się na naruszenie tego przepisu powinna wskazać materiał dowodowy, który został przez sąd drugiej instancji pominięty przy wydaniu wyroku, i wykazać, że popełnione uchybienie mogło mieć wpływ na wynik sprawy (por. wyrok Sadu Najwyższego z dnia 19 lutego 2015 r. w sprawie III CSK 180/14, LEX nr 1678080).

W tym kontekście skarga kasacyjna w sposób nieuzasadniony kontestuje ustalenia Sądu drugiej instancji, który stwierdził, że ubezpieczona wykonywała pracę na podstawie zawartej wcześniej umowy o pracę, jednak wykonywane przez nią czynności stanowiły jednocześnie czynności mieszczące się w desygnacji pojęcia „współpraca przy prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej” w rozumieniu art. 8 ust. 2 w związku z art. 8 ust. 11 ustawy systemowej, czego konsekwencją było objęcie jej ubezpieczeniem społecznym z tytułu tej współpracy, a zawarcie małżeństwa, przy spełnieniu pozostałych przesłanek określonych w art. 8 ust. 11 ustawy systemowej, kreuje obowiązek ubezpieczeń społecznych z tytułu współpracy z osobą prowadzącą pozarolniczą działalność gospodarczą.

W ocenie Sądu Najwyższego należy zaaprobować ten pogląd, gdyż – jak wynika z ustaleń w zaskarżonym wyroku – spektrum spraw, załatwianych przez J. S., było bardzo szerokie. Do jej obowiązków należała obsługa korespondencji przychodzącej i wychodzącej, obsługa klientów, odbieranie telefonów, przepisywanie przygotowanych pism oraz redagowanie notatek ze spotkań,

rozsyłanie materiałów promocyjnych, gromadzenie dokumentacji księgowej i kadrowej, przekazywanie jej do biura rachunkowego oraz wykonywanie innych czynności związanych z zajmowanym stanowiskiem. Ponadto do obowiązków J. S. należało organizowanie spotkań właściciela firmy, rezerwacja biletów i hoteli, a także działania marketingowe i promocyjne, w tym organizowanie konferencji, udział w targach.

Zdaniem Sądu Najwyższego, pracując w firmie męża S. w pełnym wymiarze czasu pracy ubezpieczona w istocie zajmowała się wszystkimi sprawami organizacyjnymi tej firmy, mając do tego adekwatne wykształcenie i doświadczenie zawodowe.

Pozarolnicza działalność gospodarcza może być prowadzona przy pomocy pełnomocnika, osoby współpracującej, czy też zatrudnionych pracowników, zleceniobiorców lub innych upoważnionych osób. Praca w ramach stosunku pracy i wykonywanie działalności gospodarczej, to dwa odrębne, niezależne od siebie tytuły podlegania ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowemu. Obowiązkowo ubezpieczeniom tym podlegają bowiem zarówno pracownicy (art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy systemowej), jak i osoby prowadzące pozarolniczą działalność oraz osoby współpracujące przy tej działalności (art. 6 ust. 1 pkt 5 tej ustawy).

Zaaprobować należy wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 kwietnia 2010 r., w sprawie II UK 315/09 (LEX nr 604215), w którym zawarto pogląd, że na podstawie art. 8 ust. 2 ustawy systemowej pracownik tylko wtedy jest traktowany dla celów ubezpieczeń społecznych jak osoba współpracująca, gdy spełnia kryteria określone dla osób współpracujących, wymienione w ust. 11 tego artykułu. Ten ostatni przepis stanowi zaś, że za osobę współpracującą z osobami prowadzącymi pozarolniczą działalność oraz zleceniobiorcami, o której mowa w art. 6 ust. 1 pkt 4 i 5, uważa się między innymi małżonka. Dla możliwości uznania za osobę współpracującą niewystarczające jest stwierdzenie określonego przepisem powiązania więzami rodzinnymi z osobą prowadzącą pozarolniczą działalność i pozostawania z nią we wspólnym gospodarstwie domowym, ale konieczne jest również ustalenie okoliczności współpracy przy prowadzeniu tej działalności, co nie może być rozumiane jako wykonywanie jakichkolwiek czynności na rzecz tej działalności.

Również w wyroku z dnia 20 maja 2008 r., II UK 286/07 (OSNP 2009, nr 17-18, poz. 241) Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że za współpracę przy prowadzeniu działalności gospodarczej powodującą obowiązek ubezpieczeń: emerytalnego i rentowych uznać można tylko taką pomoc udzieloną przedsiębiorcy przez jego małżonka, która ma charakter stały i bez której stanowiące majątek wspólny małżonków dochody z tej działalności nie osiągałyby takiego pułapu, jaki zapewnia współdziałanie przy tym przedsięwzięciu. Takie rozumienie współpracy przy prowadzeniu działalności gospodarczej odpowiada bowiem celom ustawy systemowej wyrażającym się przymusem ubezpieczenia, na zasadzie równości, wszystkich zarobkujących własną pracą (niezależnie od podstawy jej świadczenia).

W ocenie obecnego składu Sądu Najwyższego, jeżeli kryteria określone dla osób współpracujących spełnia pracownik, to dla celów ubezpieczeń społecznych jest traktowany jak osoba współpracująca, co wynika z jednoznacznej dyspozycji art. 8 ust. 2 ustawy systemowej. Istnienie formalnie zawartej umowy o pracę między osobą prowadzącą działalność pozarolniczą a małżonką tej osoby, wykonującą czynności pracownicze w faktycznych warunkach współpracy przy prowadzeniu pozarolniczej działalności, określonych w art. 8 ust. 11 ustawy systemowej, powoduje objęcie tej małżonki ubezpieczeniami społecznymi z tytułu współpracy przy prowadzeniu pozarolniczej działalności. Tytuł obowiązku ubezpieczenia społecznego nie jest objęty wolą stron. Nawet więc wówczas, gdy intencją stron umowy o pracę, pozostających w związku małżeńskim, było ukształtowanie stosunku ubezpieczeń tak jak między pracownikiem i pracodawcą, jeżeli równocześnie wystąpiły elementy partycypowania w prowadzeniu działalności gospodarczej, dopuszczenia do udziału w sprawach organizacyjnych i finansowych firmy, a w konsekwencji uczestniczenia w spodziewanym dochodzie jednostki organizacyjnej, kierowanej przez współmałżonka, to wówczas małżonek, mający zawartą umowę o pracę, podlegać będzie ubezpieczeniu społecznemu z tytułu współpracy. Reasumując, zawarcie lub kontynuowanie umowy o pracę w warunkach określonych w art. 8 ust. 11 powoduje od dnia zawarcia małżeństwa podleganie tego małżonka ubezpieczeniom społecznym jako osoby współpracującej na podstawie art. 8 ust. 2 ustawy systemowej.

Mając powyższe okoliczności na względzie Sąd Najwyższy uznał, iż zarzuty skargi kasacyjnej nie były uzasadnione, gdyż w zaskarżonym wyroku w sposób prawidłowy i zgodny z prawem ustalono, iż w dniu zawarcia małżeństwa tytuł podlegania pracowniczym ubezpieczeniom społecznym J. S. uległ konwersji na ubezpieczenie społeczne z tytułu współpracy przy prowadzeniu pozarolniczej działalności na podstawie art. 8 ust. 2 w związku z art. 8 ust. 11 ustawy systemowej.

Skargę kasacyjną należało więc oddalić stosownie do art. 398¹⁴ § 1 k.p.c., a o kosztach procesu orzec zgodnie z art. 398²¹ w związku z art. 108 § 2 k.p.c.

kc